

فلسفۀ غرب ۵۵
ویلارد ون اورمن کواین

از محرک حسی تا دانش

مجید داودی

کواين، ویلارد ون اورمن، ۸-۷م. Quine, Willard Van Orman
از محرک حسی تا دانش / نوشته: ویلارد ون اورمن / کواين؛ ترجمه مجید داودی، ۱۳۳۰ ..

۱۴۲ ص: تهران، حکمت، چاپ اول ۱۳۹۱، ش ۱۴۳۲

شابک: 978-964-244-070-2

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا

عنوان اصلی: From stimulus to science, 1995

کتابنامه

فلسفه

رده بندی کنگره: B۹۴۵/ ک ۹۴۷۳ ۱۳۹۱

رده بندی دیویی ۱۹۱

شماره کتابشناسی ملی: ۲۶۱۸-۷۱

مؤسسه انتشارات حکمت

از محرک حمی تا دانش

ویلاارد ون اورمن کواین؛ ترجمه مجید داودی

ویراستار: حسین شیخ‌رضایی

چاپ اول ۱۳۹۱ ش/ ۱۴۳۳ ق/ ۱۲۰۰ نسخه

حروفچینی و صفحه‌آرایی: انتشارات حکمت

چاپ و صحافی: شرکت چاپ و نشر کیبای حضور

تهران، خیابان انقلاب، ابتدای ایوب‌خان، شماره ۹۴، کد پستی ۱۳۵۶۴۱۶۴

(کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است)

www.hekmat-ins.com

info@hekmat-ins.com

سامانه پیام کوتاه: ۰۱۰۰۰۱۰۰۰۱۳۲۷

تلفن: ۶۶۴۰۶۵۰۵ نمابر: ۶۶۴۱۵۸۷۹-۶۶۴۶۱۲۹۲

فهرست

۹	مقدمه مترجم
۱۷	پیش گفتار
۱۹	۱. روزگاران رفته
۳۵	۲. طبیعت گرایی
۴۹	۳. شینیت بخشی
۶۷	۴. نقاط سنجش و محتوای تجربی
۷۷	۵. ریاضیات و منطق
۸۵	۶. دلالت و صدق
۹۷	۷. توافق سمانتیکی
۱۱۳	۸. چیزهای ذهن
۱۳۱	پیوست: عمل گرهای محمولی
۱۳۷	منابع
۱۴۱	واژه نامه

مقدمه مترجم

کواپن که بود و چه می گفت؟

و.و. کواپن (۱۹۰۸-۲۰۰۰) بزرگ‌ترین فیلسوف سده اخیر بود که عظمت فکری‌اش را تنها می‌توان (با تساهل) با اندیشه فلاسفه تراز اول دیگری مانند راسل و کارنپ مقایسه کرد. اگر نمی‌توانید این گزاره را بپذیرید، در عوض بپذیرید که کواپن یکی از تأثیرگذارترین فلاسفه آمریکایی قرن بیستم بود که طبیعت‌گرایی را بنیان‌گذار و دیدگاه‌اش نسبت به تمایز گزاره‌های ترکیبی-تحلیلی بر تغییر مسیر جریان‌های بزرگ فلسفی مانند تجربه‌گرایی منطقی تأثیری شگرف گذاشت. اگر این جمله را نیز نمی‌خواهید قبول کنید، دست‌کم بپذیرید که کواپن به هر حال یک فیلسوف بوده است.

در مورد پرسش دوم، تشریح اینکه کواپن چه می‌گفت پیچیده‌تر از آن است که در مقدمه‌ای کوتاه بگنجد. کواپن فیلسوفی نظام‌پرداز است و در واقع در عرصه فلسفه نظری (برخلاف فلسفه اخلاق و نظریه ارزش) تقریباً در باب هر موضوعی که پس از فرگه و راسل در فلسفه مطرح شده است، ارائه مطالب کرده است. موضوعاتی مانند سرشت دانش، جایگاه منطق و ریاضیات، ادراکات ما از جهان خارج، چگونگی شکل‌گیری زبان و نقش آن در آرایش هستی‌شناسی، ذهن و صدق. بنیان نظام فکری کواپن بر طبیعت‌گرایی استوار است، انگاره‌ای که بیان می‌کند تنها دانش معتبر (و موجود)، دانشی است که در علم تجربی (که از دید کواپن منطق و ریاضیات را نیز دربر می‌گیرد) و عقل

سلیم^۱ نمود می‌یابد. در ارتباط با دیدگاه علم‌گرایانه کواین باید خاطر نشان کرد که اولاً از دید او علم و عقل سلیم کاملاً به هم پیوسته‌اند، و دوم اینکه کواین علم را به گسترده‌ترین معنای آن در نظر دارد که روان‌شناسی، اقتصاد، و حتی جامعه‌شناسی و تاریخ را نیز دربر می‌گیرد.

طبیعت‌گرایی در فلسفه، انگاره‌ای انقلابی به‌شمار می‌آید، زیرا با طرح این اصل کواین وجود یک دیدگاه فلسفی مسلط به فعالیت علمی را رد می‌کند. از دید او «درون خود علم، و نه در فلسفه‌ای پیشینی، واقعیت‌شناسایی و توصیف می‌شود» (1981, p.21). فیلسوفان تنها می‌توانند علم را از درون ارزیابی کنند؛ و جدا از علم نظریه‌شناختی وجود نخواهد داشت. فیلسوف خود را به معیارهای وضوح، ارائه گزاف و توجیه و استدلال ملزم می‌کند، عواملی که به بهترین شکل ممکن در علم نمود یافته‌اند. به این ترتیب درک کواین از مسایل فلسفه و راه‌حل آنها کاملاً منحصر به فرد و نو است.

به همین ترتیب کواین کاملاً تجربه‌گرا است، تا جایی که برخلاف رودلف کارنپ (از مهم‌ترین فیلسوفان معاصر تأثیرگذار بر کواین)، امکان وجود دانشی تحلیلی و جدا از تجربه را انکار می‌کند. از دید کواین میان گزاره‌های ترکیبی و تحلیلی تمایزی وجود ندارد (گزاره‌های تحلیلی گزاره‌هایی هستند که تنها بر اساس معنای واژه‌هایی که دربر می‌گیرند صادق به حساب می‌آیند، و گزاره‌های ترکیبی گزاره‌هایی هستند که با توجه به امور واقع فراروانی ممکن است صادق یا کاذب باشند). از دید کواین معیار روشنی برای تشخیص گزاره‌های تحلیلی وجود ندارد، و تحلیلی یا ترکیبی بودن گزاره به شنونده گزاره و شناخت او از محتوای گزاره مربوط می‌شود. از دید کواین، فیلسوفان به این دلیل تمایز تحلیلی / ترکیبی را می‌پذیرند که تصور می‌کنند می‌توان برای تعیین صداقت محتوای هر گزاره‌ای را به شکل جداگانه در مقابل یک امر واقع قرار داد. در مقابل کواین در دیدگاهی کل‌گرایانه اذعان می‌کند که «گزاره‌های ما در مورد جهان خارج به شکل یک کل منسجم در مقابل دادگاه تجربه حسی قرار می‌گیرند، نه به صورت منفرد» (1951, p.41).

یکی دیگر از انگاره‌های اصلی اندیشه کوااین فیزیکیالیسم است. منظور از فیزیکیالیسم ماده‌گرایی نیست. بلکه منظور این است که هویات اصلی هستی‌شناسی، هوایانی هستند که به وسیله علم فیزیک به ما شناسانده می‌شوند. از دید کوااین مفهوم پایه‌ای در علم فیزیک مفهوم منطقه زمانی- مکانی است: «هیچ چیز در جهان روی نمی‌دهد، نه برهم خوردن پلکی و نه درخشش اندیشه‌ای، مگر اینکه تغییری در توزیع منطقه‌های فضایی- زمانی صورت بگیرد» (1981, p.98). اگر گزاره‌ای مانند «سهراب در مورد قضیه آخر فرما^۱ می‌اندیشد» در مورد امری از امور جهان باشد، در صورت صادق بودن تفاوتی فیزیکی در جهان به وجود می‌آورد (تفاوتی فیزیکی در مقایسه با زمانی که گزاره صادق نیست). با این مدل آشکار است که موضع کوااین در مورد امور ذهنی نیز از فیزیکیالیسم او بی‌روی می‌کند.

پرسش اصلی فلسفی کوااین (که موضوع کتاب حاضر نیز هست) با توجه به مبادی فلسفی‌اش یعنی طبیعت‌گرایی، تجربه‌گرایی و فیزیکیالیسم مطرح می‌شود. پرسش اصلی این است: «چطور ما، اهالی فیزیکی جهان فیزیکی، می‌توانیم نظریه علمی خود در باب کل جهان را از تماس اندک خود با این جهان برآوریم؟ - یعنی تنها از تأثیر شعاع‌های نور و ذرات بر سطوح بدن‌هایمان» (1995, p.16).^۲ این پرسش در واقع به رابطه میان جهان و زبان معطوف است. طرح کوااین این است که شکل‌گیری زبان‌شناختی را مطابق با اصول طبیعت‌گرایانه و علمی‌اش توضیح دهد. و در همین راستا است که کوااین از شناخت‌شناسی سنتی فاصله می‌گیرد. او برای توضیح ظهور شناخت ما در قالبی زبانی به پایگاهی محکم‌تر از روش علمی متکی نمی‌شود، بلکه وجود چنین پایگاه محکم‌تری را انکار می‌کند. اندیشه گسترده و نظام‌مند کوااین عناوین مهم دیگری نظیر تعیین ناقص، عدم تعیین ترجمه و سبب هستی‌شناختی و ... را نیز دربر می‌گیرد، و در کتاب حاضر چگونگی پیوند یافتن این مفاهیم به اصول فلسفه کوااین و نقش آنها در ساختار فلسفی با دقت تشریح شده است.

1. Fermat

۲. شماره صفحات در مقدمه مترجم به نسخه انگلیسی کتاب ارجاع داده شده است.

اما کتاب از محرک حسی تا دانش. کواین این کتاب را در دورهٔ بختگی فلسفی‌اش نگاشته است و در آن برخی از مهم‌ترین انگاره‌های فلسفی‌اش را به صورت فشرده و منسجم توضیح داده است. تا جایی که می‌توان گفت جوهر فلسفه کواین در این کتاب گنجانده شده است. از آنجا که کواین کتاب را بر اساس مجموعه‌ای از سخنرانی‌ها تنظیم کرده است که برای مخاطبانی حرفه‌ای براد شده‌اند، ممکن است فشرده‌گی کتاب کمی مخاطب معمولی فلسفه را دچار سردرگمی کند، اما برای آشنایی کلی با فلسفه کواین این کتاب بهترین منبع به نظر می‌رسد.

کواین در آغاز این کتاب مرگ‌ذشت فکری نژاد بشر، از دوران نخستین تا نگاشته شدن ساختار منطقی جهان اثر کارنپ، را مورد بررسی قرار می‌دهد. در این بررسی کواین پیسرفت‌های فکری مهمی را که بر کار خودش تأثیرگذار بوده‌اند برجسته می‌کند. خداوندی مانند شکل‌گیری استدلال‌های ریاضی؛ کشف نقش زبان در اندیشه به وسیلهٔ تجربه‌گرایان دوران مدرن مانند لاک و هیوم و میل و رسیدن به این فکر که «واژه‌ها و رفتارهای مشاهده‌پذیر تنها چیزهای هستند که می‌توانیم به آنها استناد کنیم». رها شدن از شر افلاطون‌گرایی در ریاضیات و جهان‌بینی، و طرح راسل و وایتهد در باب اصول ریاضیات که به شکل‌گیری درکی عمیق از مفاهیم اصلی ریاضیات و قوانین و روابط میان آنها انجامیده است.

در فصل دو، کواین رویکرد طبیعت‌گرایانه‌اش را مطرح می‌کند و به پرسش اصلی‌اش می‌پردازد: چگونه ما می‌توانیم نظریهٔ علمی خود در باب کل جهان را از تماس اندکمان با این جهان برآوریم؟ منظور از تماس اندک با جهان محرک‌های حسی سوژه است که برای تجربه‌گرایی مانند کواین آجرهای اولیه ساختار دانش را تشکیل می‌دهند. اما در فرایند تکوین شناخت زبانی، آنچه حتی از خود این محرک‌ها مهم‌تر است، واکنشی است که در سوژه شناخت برمی‌انگیزند.

فصل سوم یکی از مشهورترین جملات فلسفی کواین را در برگرفته است: «بودن، مقدار یک متغیر بودن است». کواین در این بخش تصورش را در مورد

ارتباط منطق مرتبه یک و مفاهیم پیچیده‌ای مانند «هستی» و «واقعیت» را شرح می‌دهد. مبادی منطقی مورد نیاز برای درک سخن کوااین در این بخش در پیوست توضیح داده شده است. روش کار کوااین در این فصل و رویکرداش، شبیه به رویکرد برتراند راسل در مقاله درخشان «در باب ارجاع» (۱۹۰۵) است. تلاش کوااین در این بخش این است که با دستگاه منطق مرتبه یک، یک هستی‌شناسی مقتصدانه و متناسب با انگاره‌های فیزیکالیستی و تجربه‌گرایانه ترسیم کند.

اما این کتاب سراسر ارائه دوباره آراء پیشین کوااین در آرایشی جدید نیست. بلکه کوااین در این کتاب بخش‌های از اندیشه پیشینش را تعدیل و بازنگری کرده است. در آثاری مانند نسبت هستی‌شناختی و واژه و شیء، کوااین از عدم تعین مرجع سخن گفته بود. از دید کوااین نسبت هستی‌شناختی و عدم تعیین ترجمه ما را وادار می‌کند که بپذیریم بیش از یک راه برای ترجمه جملات به یکدیگر وجود دارد. به این معنا که می‌توان شرایطی را تصور کرد که مرجع‌های بخش‌های مختلف جملاتی به مترادف به نظر می‌رسند با مابه‌ازاهای خود در جملات دیگر متفاوت باشند، اما در تعبیر کلی که به جملات نسبت داده می‌شود می‌توان به‌طور کل آنها را مترادف تصور کرد. برای مثال، می‌توان چنین تفاوتی را بین جملات ذیل مشاهده کرد، جملاتی که می‌توانند ترجمه‌های متفاوت یک جمله واحد به زیبایی بیگانه باشند: «یک خرگوش آنجاست»، «خرگوشانیت خود را آنجا متبلور می‌سازد» و «قطعات از هم جدا نشده یک خرگوش آنجا مشغول جست و خیزاند». گرچه این مثال کمی تخیلی به نظر می‌رسد، اما می‌توان شرایطی کم‌وبیش مشابه را در مورد جملات نظری علم بازجست. برخلاف دیدگاه سابق در کتاب حاضر، کوااین از منظری دیگر به عدم تعین ارجاع می‌نگرد. از دید او «نفس آزادی که عدم تعین ارجاع برای ما به ارمغان آورده است، به ما اجازه می‌دهد که اشاره کردن را به‌منزله مرجع نهایی اشیاء انضمامی قابل مشاهده برگزینیم» (1995, p.75). از دید کوااین به این ترتیب می‌توانیم دست‌کم از دیدی معناشناختی در مورد مرجع گفت‌وگوهای خود به توافق برسیم، هرچند

ممکن است هنوز در مورد سرشت بنیادین تر خرگوش‌ها دچار اختلاف عقیده باشیم، زیرا برای برخی از افراد خرگوش‌ها محدوده‌های فضایی - زمانی هستند و برای برخی دیگر انواعی طبیعی و ... به این ترتیب به نظر می‌رسد در این کتاب کواین به جای اینکه درصدد استدلال در زمینه نسبیت هستی‌شناسی و عدم تعیین ارجاع باشد، در پی پاسخ به این پرسش است که برای مشارکت در گفت‌وگو به معنای حقدار از ارجاعات خود را باید متعین به شمار بیاوریم. اگر اشاره کردن را به عنوان نقطه اساسی توافق در مورد ارجاعات بپذیریم، از رویکرد انتقادی کواین در مورد عدم تعیین ترجمه و ارجاع فاصله گرفته‌ایم.

در آخرین فصل کتاب، چیزهای ذهن، کواین تلاش می‌کند ذهن را بر اساس اصول فلسفی اش یعنی فیزیکالیسم و طبیعت‌گرایی توضیح دهد. برای توضیح ذهن، کواین به مفهوم «همدلی» متوسل می‌شود. از دید او «درک کردن اندیشه بیان نشده فرد دیگر... از زبان هم قدیمی تر است، همدلی غریزی است» (ص ۸۹). سپس به شیوه مرسوم در واژه و شیوه کواین به توضیح فرایند زبان‌آموزی کودک می‌پردازد و در این خلال نقش همدلی را مورد تأکید قرار می‌دهد. کودک اولین جملات مشاهداتی خود را به وسیله همدلی می‌آموزد و به همان شیوه ساختارنایافته‌اش می‌فهمد که گویند شیء یا رویداد مورد نظر را ادراک می‌کند. شیوه کواین در بررسی فرایند اندیشیدن شیوه‌ای است زبانی. اندیشیدن در مراحل آغازین با عبارتی مانند «می‌فهمد که» توصیف می‌شود، عبارتی که یک بند موصولی که معمولاً دربردارنده جمله‌ای مشاهداتی است به آن می‌چسبد (مثل «سهراب می‌فهمد که باران می‌بارد»). در عین حال، توصیف کواین از اندیشه، توصیفی فیزیکالیستی است. از دید او عمل اندیشیدن عملی جسمانی است که در زبان در غالبی مصداقی^۱ بیان می‌شود. از دید هستی‌شناختی برای تعیین ماهیت ذهن، کواین «مونیسیم بی‌قاعده» را پیشنهاد می‌کند. رویکردی که اذعان می‌دارد هرچند در صورت‌بندی زبانی گزاره‌های مربوط به عالم ذهن را به شکلی مجزا از گزاره‌های در مورد جهان مادی بیان می‌کنیم (گزاره‌های ذهنی معمولاً محتوای گرایش‌های گزاره‌ای یعنی باورها و

آرزوها و خواسته‌ها و... را دربر می‌گیرند)، اما از منظر هستی‌شناسی نمی‌توان به وجود چیزی بیش از هویت فیزیکی که علم به ما معرفی می‌کند، به چیز دیگری قابل باشیم.

کتاب، از محرک حسی تا دانش کتابی فشرده و منسجم است که در قالب یک ساختار دقیق و مقتصدانه اساس اندیشه کواین را در رشد یافته‌ترین حالت آن به مخاطب معرفی می‌کند. چنان‌که اشاره کردم، از آنجا که کواین کتاب را بر اساس مجموعه‌ای از سخنرانی‌ها تنظیم کرده است که برای مخاطبان حرفه‌ای ایراد شده‌اند، ممکن است فشرده‌گی کتاب کمی مخاطب معمولی فلسفه را دچار سردرگمی کند، اما برای آشنایی کلی با فلسفه کواین این کتاب بهترین منبع به نظر می‌رسد. به عبارت دیگر ممکن است مطالعه کتاب برای مخاطبی که با برخی ایده‌های اصلی فلسفه معاصر و منطق ریاضی آشنایی نداشته باشد، چندان سودمند نباشد. اما برای پژوهشگران و دانشجویانی که با مقدمات فلسفه معاصر و منطق آشنایند، و مایل‌اند به برخی دقایق اندیشه کواین احاطه یابند، این کتاب آراء این فیلسوف را در دوران پختگی فکری‌اش و با حداکثر انسجام و فشرده‌گی به نمایش درخواهد آورد. مخاطبان اصلی این کتاب احتمالاً می‌توانند پژوهشگران یا دانشجویان فلسفه‌ای باشند که با مقدمات کلی فلسفی آشنایند، یا افراد تحصیل کرده غیرمتخصص در فلسفه که از یک درک علمی عمومی برخوردارند و به شکلی به پرسش‌هایی فلسفی در مورد چستی جهان و اشیاء و اذهان علاقه‌منداند.

در مورد این ترجمه، باید به چند نکته اشاره کنم. اول اینکه ترجمه این کتاب کوچک برخلاف انتظار اولیه من بیش از دو سال وقت گرفت زیرا ارائه ترجمه‌ای از زبان سهل و متنوع کواین دشوار بود و حتی در آغاز بسیاری از دوستان و اساتید خیره، مترجم را از این عمل برحذر داشتند. توجیه من برای دست یازیدن به این ترجمه، همیشه این بوده است که هرچند زبان کواین پیچیده و غامض و گاهی استعاری و چند پهلو باشد، از زبان شکسپیر و گوته و هیوم و نویسنده محبوب خود کواین، ادگار آلن پو، غیرقابل ترجمه‌تر نخواهد بود. با این حال ارزیابی توفیق مترجم در ارائه ترجمه‌ای قابل قبول به‌عهده مخاطب خیره است.

دوم اینکه باید از برخی دوستان و اساتید که به من در خواندن و درک این متن یاری رساندند سپاسگزاری کنم، از جمله از مازیار کلانتریان، و استاد متوفی سیلاب علوی‌نیا و استاد مهدی نسرین، همچنین باید از مسئولین انتشارات حکمت شکر کنم که در دوره‌ای که فلسفه عمدتاً به ابراز خطابه‌های پرآب و تاب و پرشور تبدیل شده زحمت انتشار چنین اثر خشک و سرد و جدی فلسفی را تقبل کردند. اما چه سخنی کافی خواهد بود برای سپاسگزاری از استاد حسین شیخ رضایی که از آغاز اتمام این ترجمه، هم زحمت مشاوره در باب چاپ این اثر را بر خود هموار کرد، هم برای برگرداندن بسیاری از جمله‌های سقیم و غامض فارسی مترجم به فارسی معقول و روان، پس از مقابله آنها با متن اصلی پیشنهادهای گرانمایی به مترجم ارائه داد. البته گاهی از روی نخوت و گاهی به خاطر سلیقه و یا دلایل فنی، معذرتی از توصیه‌های او را نادیده گرفتم، از این رو مسئولیت نهایی نواقص احتمالی را کاملاً می‌پذیرم، اما روانی و درستی ترجمه حاضر مدیون نگاه دقیق و بی‌یز استاد شیخ رضایی است.

مجید داودی / ۱۳۹۰

منابع:

- Russell, B., "On Denoting," *Mind*, n.s. 14 (1905: 479-493. Reprinted in Russell 1973, pp.103-119.
- Quine, W.V.O., 1951, "Two Dogmas of Empiricism", *Philosophical Review*, 60: 20-43. Reprinted in *From a Logical Point of View*, pp. 20-46.
- _____, 1981, *Theories and Things*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- _____, 1995, *From Stimulus to Science*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

پیش گفتار

درس گفتارهای فراتر مرا^۱ رویادهایی هستند که هر شش ماه یکبار در دانشگاه گیرونا^۲ در کاتالونیا برای بزرگداشت یاد فیلسوف و داستان‌نویس جوزپ ماریا فراتر مرا^۳ برگزار می‌شود. سخنران در ده نشست، به طول بیست و اندی ساعت در دو هفته، با گروهی از مخاطبان برگزیده، درس‌ها و بحث‌ها را طرح می‌کند. چهار همکار برگزیده همراه با سخنران دعوت می‌شوند تا در بحث‌ها شرکت کنند.

من در نوامبر ۱۹۹۰ درس گفتارهایی را با عنوان «از محرک‌های حسی تا دانش» ارائه کردم. چهار نفری که در بحث‌ها مشارکت می‌کردند عبارت بودند از دوستان خوبم دونالد دیویدسون،^۴ برتون دربن،^۵ دوگ Finn فولسدال^۶ و راجر گیسون.^۷ من از روی یادداشت‌هایی مفصل درس دادم و پس از چندی تصمیم گرفتم آنها را گسترش دهم و به کتاب تبدیل کنم. من از سرعتم استفاده کردم تا اندیشه‌هایم را آزادانه به جولان درآورم. بنابراین، کتاب بیش‌تر نتیجهٔ پروراندن درس گفتارها بوده است تا ضبط کردن آنها، و به همین دلیل بهتر از درس گفتارها است. به‌علاوه، بیش از نیمی از درس گفتارهای «فرض کردن

1. Ferrater Mora

2. Universitat de Girona

3. Josep Maria Ferrater Mora

4. Donald Davidson

5. Burton Dreben

6. Dagfinn Føllesdal

7. Roger Gibson

اشیاء» که هنگام دریافت جایزه رالف شک^۱ در نوامبر ۱۹۹۳ در انجمن سلطنتی سوئد ارائه کردم. به عنوان بخشی هایی از فصل های دو، سه و هفت در آنها گنجانده شده است.

من از استاد جوزپ ماریا تریکابراس^۲، سرپرست خوش مشرب و مشتاق این درس گفتارها، ممنونم که مرا برای ارائه درس گفتارها برگزید و با افزودن چهار همکار به انتخاب خودم، به غنای آنها افزود. همچنین برای اینکه من و همسرم را در میان سرخوشی های قرون وسطانی و باستانی کاتالونیا، که خود کیرونا در میان آنها برجسته است، راهنمایی کرد. مانند همیشه به برت دربن که دست نوشته ها را با دقت مرادفان خواند و به پیشرفت آنها کمک زیادی کرد. بسیار مدیونم.

و. و. ک / مارچ ۱۹۹۵

1. Ralf Schock
2. Josep Maria Terricabras